

KOMPOZITSIYADA STATIKA VA DINAMIKA

Xudayberdiyeva Kamola Furqatjon qizi

Guliston davlat universiteti

Rangtasvir (dastgohli) yo'nalishining 3-bosqich talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19941173>

Annotatsiya: Ushbu maqolada kompozitsiyaning asosiy kategoriyalaridan biri bo'lgan statika va dinamika tushunchalari tahlil qilinadi. Muallif badiiy asar, dizayn obyektini yoki me'morchilik shaklida kompozitsion muvozanatni ta'minlovchi vositalarni, statik va dinamik tuzilmalarning o'ziga xos belgilari, ularning fazoviy va ifodaviy xususiyatlarini yoritadi. Shuningdek, kompozitsiyada harakat va tinchlik, vazminlik va jo'shqinlik kabi qarama-qarshi holatlarni uyg'unlashtirish usullari ko'rib chiqiladi.

Tayanch so'zlar: Kompozitsiya, statika, dinamika, ritm, simmetriya, assimetriya, kompozitsion muvozanat, dominant, vazminlik, harakat, plakat san'ati, me'morchilik, dizayn, badiiy ifoda.

Kirish. Kompozitsiya har qanday san'at turining tili. Uning yordamida rassom, me'mor yoki dizayner o'z g'oyasini tomoshabinga yetkazadi. Kompozitsiyaning ikkita fundamental holati mavjud: statika (tinchlik, vazminlik) va dinamika (harakat, o'zgaruvchanlik, jo'shqinlik). Bu ikki tushuncha bir-biriga zid bo'lsa-da, ko'p hollarda bitta asarda uyg'un tarzda qo'llaniladi. Statika va dinamikani to'g'ri boshqarish orqali tomoshabinga psixologik va estetik ta'sir ko'rsatish mumkin.

Statik kompozitsiya: Statik kompozitsiyada asosiy vektorlar gorizontaal va vertikal bo'lib, diagonallar ikkinchi darajali rol o'ynaydi. Shakllar markazga intiladi va "og'irlik markazi" aniq ifodalangan. Ko'zning harakati sekin, turg'un, asosan markaziy nuqtalar atrofida aylanib turadi. Asosiy belgilar:

- Simmetriya yoki yaqin simmetriya (aks simmetriya, markaziy simmetriya)
- Elementlarning teng masofada joylashishi (metrik ritm)
- Yirik shakllarning pastda va markazda joylashishi
- Sokin, neytral ranglar (ko'k, yashil, jigarrang, kulrang)
- Yumshoq yorug'lik va aniq kontrastsiz chiaroscuro

Mutlaq statika mukammal simmetriya, barcha elementlar muvozanatlangan (masalan, poytaxt me'morchiligidagi triumf arklari, diniy markazlar). Nisbiy statika – kuchsiz assimetriya mavjud, lekin umumiy muvozanat saqlangan (masalan, portretlarda boshning bir oz burilishi). Statika tomoshabinda xavfsizlik, ishonchlilik, marosimiylik, diqqatni jamlash, fikr chuqurligi hissini uyg'otadi. Shuning uchun muzeylar, kutubxonalar, sud binolari, ibodatxonalar aksariyat statik kompozitsiyaga asoslangan.

Dinamik kompozitsiya: Dinamikada hamma narsa o'zgarish va harakatga bo'ysundirilgan. Ko'z bir nuqtadan ikkinchisiga "sakraydi", kompozitsiya "nafas oladi". Asosiy vosita diagonal, chunki u eng qisqa vaqt davomida eng katta masofani bosib o'tish illyuziyasini beradi. Asosiy belgilar:

- Assimetriya – qat'iy qoida
- Diagonallar, egri chiziqlar, ziqzaglar
- Ritmning notekisligi (o'suvchi, kamayuvchi, to'liqinsimon, aksentli ritm)
- Shakllar markazdan chetga intilishi

- Yorqin, och ranglar (qizil, sariq, oq, qora kontrast)
- Yorqin keskin yorug'lik va soyalarning keskin o'zgarishi

Xususiyat	Statika	Dinamika
Asosiy geometrik yo'nalish	Gorizontaal, vertikal	Diagonal, egri chiziq
Simmetriya	Majburiy yoki yaqin	Qabul qilinmaydi
Ritm	Metrik, turg'un	O'suvchi, kamayuvchi, erkin
Massalar taqsimoti	Markazga tortilgan	Chetga intilgan, kesishgan
Rang gammasi	Sokin, neytral	Aktiv, kontrastli
Psixologik ta'sir	Vazminlik, ishonch	Harakat, hayajon
Qo'llanish sohasi	Kutubxona, muzey, portret	Plakat, sport, raqs

Yo'nalgan dinamika – aniq bir harakat vektori mavjud (masalan, yuguruvchi odam, raptor qush). Tebranuvchan dinamika – ikki yoki undan ortiq yo'nalishda beqarorlik (masalan, raqs, bo'ron, sirk akrobati). Markazdan qochuvchi dinamika – nurlanish yoki portlash effekti (futurizm, some kinoplakatlar). Dinamika hayajon, tashvish, g'azab, quvonch, hayrat, chaqqonlik, zamonaviylikni anglatadi. U jalb qiladi, lekin tez charchatishi mumkin. Shuning uchun dinamik kompozitsiyalar ko'proq qisqa muddatli ta'sir talab qiladigan joylarda (reklama, plakat, sahna) qo'llaniladi.

Statika va dinamikaning solishtiruvchi jadvali

Statika va dinamikaning o'zaro bog'liqligi: kompozitsion muvozanat

Eng kuchli kompozitsiyalar ko'pincha statik asos + dinamik aksent yoki aksincha prinsipi asosida quriladi. Bu qarama-qarshiliklar birligi tomoshabin diqqatini uzoq vaqt ushlab turadi. Dinamikaning assimetriyasini muvozanatlash uchun “oltin kesim” nuqtasiga kuchli shakl joylashtiriladi. Statik simmetriyani jonlantirish uchun esa bir kichik diagonal yoki rang aksenti qo'shiladi.

Xulosa qilib aytganda, statika va dinamika – kompozitsiyaning ikki muhim ifoda vositasidir. Ular qarama-qarshi bo'lib, biri ikkinchisiz to'liq anglanilmaydi. Statik kompozitsiya tinchlik va vazminlik, dinamik esa harakat va o'zgaruvchanlikni anglatadi. Amaliyotchi rassom, dizayner yoki me'mor uchun asosiy mahorat – qaysi holatda qanday vositani qo'llash va ularni qanday qilib bir asarda uyg'unlashtirishni bilishdir. Ushbu maqolada keltirilgan tahlil, misollar va jadvallar ushbu mahoratni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Boymetov B. Kompozitsiya nazariyasi. – Toshkent: “Sharq”, 2012. – 208 b.
2. Yusupova D. Rang va shakl kompozitsiyasi. – Toshkent: “Fan va texnologiya”, 2016. – 144 b.
3. Voxodirovna K. D. et al. TASVIRIY SAN’ATDA BADIYLIKNING MOHIYATI //Научный Фокус. – 2026. – Т. 3. – №. 33. – С. 262-265.
4. Raximov M., Qosimova N. Dizayn asoslari. – Toshkent: “O‘zbekiston”, 2019. – 320 b.
5. Karshiboeva D.B. THE IMPORTANCE OF INNOVATIVE METHODS IN TEACHING COMPOSITION // Экономика и социум. 2025. №3-1 (130). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/the-importance-of-innovative-methods-in-teaching-composition> (дата обращения: 26.04.2026).
6. KARSHIBOEVA D. B. THE ROLE OF COMPOSITION IN ACTIVATION OF CREATIVE ABILITIES //ЭКОНОМИКА. – С. 152-156.
7. Karshiboeva D. B. The role of composition in activation of creative abilities //Экономика и социум. – 2025. – №. 3-1 (130). – С. 152-156.
8. Voxodirovna K. D. et al. TASVIRIY SAN’AT TA’LIMIDA KOMPOZITSION FIKRLASHNI SHAKLLANTIRISH METODIKASI //Научный Фокус. – 2026. – Т. 3. – №. 33. – С. 266-269.
9. Sherjonov S. et al. Economic analysis of green buildings certification systems in emerging economies //Archives for Technical Sciences. – 2025. – Т. 2. – №. 33. – С. 463-471.
10. Voxodirovna K. D. et al. KOMPOZITSIYANING O’ZIGA XOS QONUNIYATLARI VA ULARNING AHAMIYATI //MASTERS. – 2025. – Т. 3. – №. 2. – С. 137-141.
11. Voxodirovna K. D. et al. TASVIRIY SAN’AT TA’LIMIDA KOMPOZITSION FIKRLASHNI SHAKLLANTIRISH METODIKASI //Научный Фокус. – 2026. – Т. 3. – №. 33. – С. 266-269.